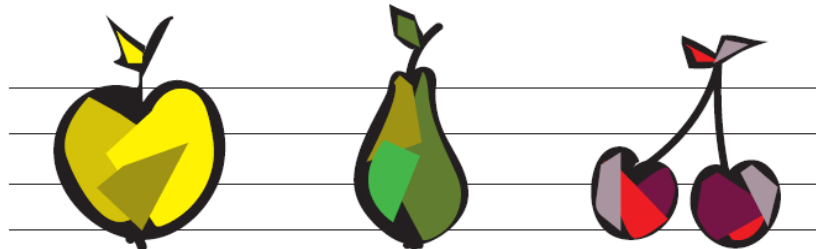

Beleidsnotitie laaggeletterdheid en leesstimulering gemeente Buren

najaar 2017

a p p e l | p e e r | k e r s

leren voor iedereen

1. Inleiding

In de afgelopen jaren is er aandacht gekomen voor de aanpak van laaggeletterdheid. De problematiek van mensen die beperkt taalvaardig zijn is niet nieuw. Door de aandacht vanuit de Rijksoverheid zijn programma's en middelen beschikbaar gekomen om de laaggeletterdheid daadwerkelijk aan te pakken. In een samenleving die steeds verder digitaliseert en robotiseert is de vaardigheid in taal, digitaal en ook rekenen een voorwaarde. In het verlengde daarvan wordt het voor mensen met een beperkte taalvaardigheid steeds moeilijker om mee te blijven doen, want zelfs eenvoudig werk wordt ingewikkelder. Uit (inter-)nationaal onderzoek is bekend dat geletterdheid een basisvoorwaarde is voor duurzame inzetbaarheid op de arbeidsmarkt, zelfredzaamheid van inwoners en het voorkomen van maatschappelijke uitsluiting.

De mate van geletterdheid bepaalt voor een groot deel de economische kansen van een individu.

Volwassenen met een laaggeletterd niveau lopen meer risico werkloos te raken en/of te blijven. Laaggeletterdheid binnen bedrijven leidt tot risico's met betrekking tot veiligheid, gezondheid en inzetbaarheid. Een basaal niveau van geletterdheid heeft iedere volwassene ook nodig om zichzelf te kunnen redden in onze samenleving, verantwoorde maatschappelijke keuzes te kunnen maken en actief te kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven.

De rol van leesstimulering om de interesse in lezen te vergroten is belangrijk als preventieve inzet om laaggeletterdheid te voorkomen. Daarom wordt in deze beleidsnotitie de inzet van leesstimulering ook beschreven.

Bij deze beleidsnotitie hoort een werkdocument, waarin de concrete plannen (doelen en acties) voor de jaren 2017-2020 staan beschreven. Dit werkdocument is ontwikkeld door een Klein Comité (deelnemers: Stichting Lezen en Schrijven, een inwoner, schoolleiders, medewerker van de kinderopvang, leidinggevende ouderenzorg, een medewerker Welzijn Rivierstroom, een coördinator van het ROC en een medewerker van de GGD). Het Klein Comité is ondersteund door een externe procesbegeleider (die eerder betrokken was bij het project 'Lezen in Lienden') en door een ambtenaar van de gemeente Buren.

1.1 Convenant Bondgenootschap Geletterdheid Rivierenland

De gemeente Buren wil zich inzetten voor de strijd tegen laaggeletterdheid. In 2015 ondertekenden wij het convenant van het Bondgenootschap voor Geletterdheid Rivierenland. Met deze ondertekening zijn we een bondgenoot geworden in de strijd tegen laaggeletterdheid.

Inmiddels is het convenant door bijna 50 publieke en particuliere organisaties uit Rivierenland ondertekend: (Stichting) ABC, Arpe Business Matchmaker, AVRI, Bart van Kraaij Groep, Bibliotheek Rivierenland, Bureau Taal, Dynamiek, Elk Welzijn, Gemeente Buren, Gemeente Culemborg, Gemeente Geldermalsen, Gemeente Lingewaal, Gemeente Maasdriel, Gemeente Neder-Betuwe, Gemeente Neerijnen, Gemeente Tiel, Gemeente West Maas en Waal, Gemeente Zaltbommel, GGD Gelderland Zuid, Helicon MBO Geldermalsen, Kinderzwerfboek, Koning Willem I College, Koningin Wilhelmina College, Leerwerkloket Rivierenland, Lions Club Tiel, Mozaïek Welzijnsdiensten, NL-Taalplein, O.R.S. Lek & Linge – Locatie Lingeborgh, Rabobank West-Betuwe, Regionaal Archief Rivierenland, ROC Rivor, RSG Lingecollege, Sociom, Stichting Kompas, Stichting Welzijn Bommelerwaard, STMR, UWV Werkbedrijf Rivierenland, Vluchtelingenwerk Oost-Nederland, Volksuniversiteit West-Betuwe, Waterschap Rivierenland, Welzijn Geldermalsen, Welzijn Lingewaal, Welzijn Neerijnen, Welzijn Rivierstroom, Werkzaak Rivierenland, Woonlinie, Ziekenhuis Rivierenland, Zorgbelang Gelderland hebben het convenant ondertekend. Ondertekening van dit convenant houdt onder andere in dat wij als gemeente beleid moeten ontwikkelen

waarin we aangeven hoe wij omgaan met de aanpak van laaggeletterdheid in onze gemeente.

De gezamenlijke doelstelling van de bondgenoten is om het aantal laaggeletterden aan te pakken en terug te dringen. Dat is een ambitieuze doelstelling en ook een lastige. Het aanpakken van laaggeletterdheid vraagt om doorzettingsvermogen en een lange adem. Voordat het mogelijk is om het aantal laaggeletterden naar beneden te brengen, zal je ze eerst moeten vinden en toe leiden naar passende begeleiding. Op laaggeletterdheid rust een groot taboe; Het is niet makkelijk er voor uit te komen dat je niet goed kunt lezen en schrijven. Zeker de autochtone laaggeletterde is niet makkelijk te vinden.

Zoals u in hoofdstuk 2 leest zijn er wel percentages bekend. Het is goed om te weten dat dit altijd afgeleide getallen zijn. Dat wil zeggen dat hiervoor wordt gekeken naar parameters die aan laaggeletterdheid worden gekoppeld (schuldenproblematiek, bijstand, slechte gezondheid, werkloosheid, et cetera). Dat maakt de percentages niet minder belangrijk, maar zijn daardoor vooral richtinggevend en geen vastgestelde feiten.

1.2 Tel mee met Taal

Om alle laaggeletterden in beeld te krijgen is het dus vooral belangrijk om het onderwerp uit de taboesfeer te halen en dat kost tijd. Dat heeft de landelijke overheid zich inmiddels gerealiseerd. In het actieplan 'Tel mee met Taal' (6 maart 2015) geven de ministeries van OCW, VWS en SZW aan dat ze niet de suggestie willen wekken dat het aantal laaggeletterden in een paar jaar fors te reduceren is.

Het actieplan is een vervolg op de actieplannen *Laaggeletterdheid en Kunst van Lezen*. In de volgende jaren komen middelen beschikbaar om onder andere op het niveau van de Regio Rivierenland in te zetten op een *'duurzame infrastructuur waarmee gemeenten in samenwerking met lokale en regionale partners de regie nemen om laaggeletterdheid beter op te sporen en te bestrijden'*. Door het trainen in *herkennen*, het trainen van *taalvrijwilligers* en het maken van taalplekken moet deze infrastructuur geleidelijk vorm krijgen.

1.3 Gemeentelijke inzet

Naast het ontwikkelen van nieuw beleid is het noodzakelijk om samen te werken met inwoners en maatschappelijke partners.

De gemeente organiseerde in september 2016 in *de Week van de Alfabetisering* een Taalontbijt, waarbij inwoners en maatschappelijke organisaties uitgenodigd waren. Er waren bijna 50 betrokken mensen aanwezig.

Hierna is eind 2016 een tweede grote bijeenkomst georganiseerd om de problematiek uit te werken en oplossingsrichtingen te bedenken. Besloten werd tot instellen van een Klein Comité, dat zich in 2017 regelmatig boog over de aanpak van de laaggeletterdheid en het bevorderen van de leesstimulering.

Resultaat staat in het eerder genoemde werkdocument *Laaggeletterdheid en Leesstimulering 2017-2020*.

2. Bestaand onderzoek laaggeletterdheid

In een publicatie (mei 2015) van de Stichting Lezen en Schrijven (onderzoek van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Universiteit Maastricht) wordt het percentage laaggeletterden in Buren geschat op 11-13 %. Concreet betekent dit dat zo'n 3100 inwoners tussen de 15 en 65 jaar (beroepsbevolking) laaggeletterd zijn. Het percentage komt vanuit indicatoren die nauw samenhangen met laaggeletterdheid, maar het percentage ligt in lijn met bijvoorbeeld het percentage kinderen waarbij al op jonge leeftijd (2 jaar) een taalachterstand wordt geconstateerd (tussen de 15-20 procent).

Uit het onderzoek blijkt ook dat in Nederland het percentage laaggeletterden is toegenomen in de afgelopen 20 jaar. Daarin zijn wij niet de enige, ook in landen als Duitsland, Denemarken, Zweden en Noorwegen is dit percentage in de afgelopen 20 jaar gestegen.

De stijging wordt grotendeels verklaard doordat van mensen meer dan vroeger wordt gevraagd om zich te kunnen bedienen van moderne informatie –en communicatie technologie om maatschappelijk te kunnen functioneren.

3. Wat is laaggeletterdheid?

Laaggeletterdheid vormt vaak een obstakel om (maatschappelijk) te kunnen functioneren, maar wat is nu precies laaggeletterdheid? Wanneer ben je het en hoe kenmerkt deze groep zich?

3.1 Definitie laaggeletterdheid

Wat is laaggeletterdheid

Laaggeletterdheid is een overkoepelende term voor mensen die grote moeite hebben met lezen, schrijven en het begrijpen en toepassen van informatie. Zij beheersen niet het minimale niveau om volwaardig in de Nederlandse maatschappij te kunnen functioneren, eindniveau VMBO of niveau mbo 2/3. Laaggeletterden lezen en schrijven op het niveau waarmee een kind de basisschool hoort te verlaten, of lager.

Laaggeletterden zijn niet volledig analfabeet, maar functioneel analfabeet. Doorgaans hebben ze wel in enige mate leren lezen en schrijven, maar onvoldoende om zich te kunnen redden. Het zijn personen die moeite hebben met het begrijpen en toepassen van relatief eenvoudige taalopdrachten.

In 2012 heeft het ministerie van OC&W geconcludeerd dat het verhogen van geletterdheid in Nederland vraagt om een 'individuele en gezamenlijke inzet van burgers zelf, werkgevers, maatschappelijke organisaties en overheden.'

3.2 Samenstelling doelgroep

Laaggeletterdheid komt voor bij een grote en diverse groep mensen; van jong tot oud, van laag tot hoog opgeleid, man en vrouw, autochtoon en allochtoon, werkend en werkloos. Hoewel de groep divers is, is er wel wat te zeggen over de laaggeletterden in het algemeen. Men is zeer beperkt taalvaardig en die beperking belemmert ze vaak om (volwaardig) deel te kunnen nemen aan het economisch en sociaal-maatschappelijk verkeer. Het is bijvoorbeeld moeizaam met alledaagse dingen als het gebruik van websites van overheden en bedrijven, het lezen en invullen van (digitale) formulieren, gebruik van e-mail en internet(bankieren), afrekenen bij de kassa, het begrijpen van (medische) bijsluiters, het kopen van een treinkaartje, lezen van straatnaamborden en het instellen van de tomtom. Ook het begrip van het eigen loonstrookje, veiligheidsvoorschriften, etiketten op producten met gevaarlijke stoffen of brieven van zorgverzekeraars en pensioenfondsen is problematisch.

12,7% van de vrouwen zijn laaggeletterd, bij mannen is dat 11,2%). De meeste laaggeletterden zijn laagopgeleid en hebben vaak geen startkwalificatie, hoewel laaggeletterdheid ook voorkomt onder hoogopgeleiden (4,8%). Laaggeletterdheid komt meer voor bij 55+-ers dan bij jongeren. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht is het grootste deel van de laaggeletterden (2/3) autochtoon.

Ongeveer 80% van de laaggeletterden werkt in loondienst, maar wanneer zij eenmaal werkloos zijn, komen ze vaak moeilijk weer aan het werk waardoor ze vaak langdurig werkloos zijn. Ze hebben ook minder vaak een vast contract dan geletterden. Van de mensen die meer dan 12 maanden werkloos is, is bijna een kwart (24,8%) laaggeletterd. Laaggeletterden werken vaak in de bouw-, industrie- en energiesector, maar ook in zorg & welzijn en handel & horeca.

Naast participatie op de arbeidsmarkt, is ook de sociale participatie lastiger voor laaggeletterden. Ze zijn sterker vertegenwoordigd in de groep die aangeeft geen politieke invloed te kunnen uitoefenen.

Ook participeren laaggeletterden minder in vrijwilligerswerk dan geletterden en is een kwart van de mensen die aangeeft over een matige tot zeer slechte gezondheid te beschikken, laaggeletterd.

Bepaalde taalvaardigheid staat niet op zichzelf. Het zorgt er vaak voor dat ook andere vaardigheden niet goed ontwikkeld kunnen worden, zoals de ontwikkeling van ICT-vaardigheden, maar ook de vaardigheid om probleemoplossend te kunnen werken. Om met een computer overweg te kunnen zijn bijvoorbeeld operationele vaardigheden nodig, maar het kunnen vinden, beoordelen en verwerken van informatie die via internet en email naar je toe komt vraagt weer om andere vaardigheden. Laaggeletterden staan niet per se gelijk aan digibeten; 87% van de laaggeletterden gebruikt wel eens een computer. Digibeten zijn overigens wel vaak laaggeletterd.

Laaggeletterdheid hangt vaak samen met andere problematiek. De ervaring van gemeentes leert dat bijvoorbeeld schuldenproblematiek en laaggeletterdheid nauw met elkaar samenhangen.

Wanneer in dat geval bij het aanpakken van schulden ook aandacht wordt besteed aan het aanpakken van laaggeletterdheid neemt de kans toe dat er niet opnieuw problematiek ontstaat en mensen duurzaam uit de problemen kunnen blijven.

In 2013 heeft adviesbureau PwC in kaart gebracht wat de kosten zijn die jaarlijks kunnen worden gekoppeld aan laaggeletterdheid. Landelijk komt dit neer op ruim €550 miljoen per jaar, waarbij de grootste kosten zitten in lagere productiviteit, zorgkosten (ziekenhuisopnamen, huisartsbezoeken) en gemiste belastinginkomsten.

Doordat laaggeletterden op verschillende gebieden moeite hebben met het ontwikkelen van de juiste vaardigheden, zijn ze vaak handelingsverlegen. Hierdoor zijn ze minder goed in het creëren van kansen en het benutten van de kansen die ze wel krijgen.

Het probleem van laaggeletterden is vaak dat ze woorden technisch wel kunnen lezen, maar de tekst inhoudelijk niet begrijpen.

4. Uitgangspunten

Deze beleidsnotitie sluit aan bij het landelijke actieprogramma "Tel mee met Taal¹".

Partners in de aanpak van laaggeletterdheid zijn zich ervan bewust dat:

- Lezen, schrijven, rekenen en digitale vaardigheden basisvoorwaarden zijn voor elk individu om te kunnen functioneren in de samenleving en op de arbeidsmarkt, om goed en adequaat te kunnen (en durven) participeren en om zichzelf te kunnen ontwikkelen,

¹

- De ontwikkelingen op de arbeidsmarkt vragen om participatie van groepen die nu nog min of meer aan de kant staan of dreigen aan de kant te komen te staan,
- Een geletterde beroepsbevolking essentieel is voor een goed functionerende economie, die voldoende kan concurreren en in kan spelen op toekomstige ontwikkelingen.

Partners zetten zich in voor een duurzame samenwerking tussen organisaties die laaggeletterden herkennen, signaleren en doorverwijzen naar aanbieders van educatietrajecten en het bieden van een passend aanbod voor de doelgroepen.

5. Aandacht voor preventie en onzichtbaarheid

Het doelmatig aanpakken van laaggeletterdheid vraagt om een lange adem, visie en doorzettingsvermogen. Het kost tijd om een laaggeletterden te scholen. Maar vooral is het een opgave om deze doelgroep in beeld te krijgen en laaggeletterdheid uit de taboesfeer te halen. Mensen, met name autochtonen, schamen zich vaak voor het feit dat ze niet goed kunnen lezen en schrijven. Actief motiveren om hier iets aan te doen is belangrijk. Laaggeletterdheid wordt ook regelmatig verborgen door een probleem dat meer aandacht krijgt. Bij signalering van problemen, bijvoorbeeld werkloosheid of schulden, is het daarom belangrijk om ook te kijken naar de geletterdheid.

Wanneer laaggeletterdheid wordt gesignaleerd en dus in beeld is, wordt het ondersteuningsaanbod van belang. De beschikbaarheid van het (lokale) ondersteuningsaanbod moet dekkend zijn en de toeleiding er naar toe moet goed verlopen.

5.1 Voorkomen is beter dan genezen

Het aanpakken van laaggeletterdheid richt zich vaak op volwassenen. Dat is belangrijk, maar een taalachterstand ontstaat vaak al op heel jonge leeftijd. Daarom is het minstens zo belangrijk om bij de aanpak van laaggeletterdheid veel aandacht te hebben voor het signaleren van taalachterstanden bij jonge kinderen. Voorkomen is immers beter dan genezen.

In 2011 concludeerde het Ministerie van OC&W dat 25 procent van de kinderen die de basisschool verlaat, een taalachterstand heeft van 2,5 jaar! De meesten halen deze achterstand nooit meer in.

Uit onderzoek blijkt ook dat investeren in het jonge kind het meest duurzaam bijdraagt. Kinderen die opgroeien in een taalrijk gezin hebben op driejarige leeftijd 30 miljoen woorden meer gehoord, dan kinderen die opgroeien in een taalarm gezin. Een kind van hoogopgeleide ouders hoort gemiddeld ruim 2.150 woorden per uur. Een kind van ouders met een gemiddelde opleiding hoort er zo'n 1.250 per uur en een kind van ongeschoolde ouders of ouders met een lage opleiding 615.

Een kind uit een taalrijk gezin kent daardoor rond zijn 4e jaar ruim 3000 woorden (actief en passief). Een kind uit een taalarm gezin kent dan 1500 woorden.

Een achterstand op vierjarige leeftijd is enorm lastig om in te lopen, omdat vanaf dat moment ook het begrijpend lezen een steeds grotere rol krijgt in de taalontwikkeling van het kind. Het kunnen verbinden van woorden om (zelfstandig) nieuwe kennis op te doen is dan essentieel. Daarom is het nodig om al vroeg in de voorschoolse periode te starten met het vergroten en stimuleren van de taalvaardigheid.

5.2 Leesstimulering voor iedereen

Ouders hebben een belangrijke rol bij leesstimulering. Al vlak na de geboorte kunnen ouders starten met voorlezen.

Peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en scholen besteden veel aandacht aan voorlezen en later het leren lezen. Het plezier in lezen is belangrijk om een leven lang te blijven lezen.

De beschikbaarheid van boeken is een voorwaarde. Bibliotheken met een actueel aanbod op peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en scholen zijn belangrijk voor kinderen om te kunnen lezen. Voor alle leeftijdsgroepen is een goed functionerende bibliotheek een voorwaarde voor leesstimulering.

5.3 Onzichtbare laaggeletterdheid

De signalering van laaggeletterdheid is soms niet eenvoudig, omdat het vaak niet leidt tot (grote) problemen. Zolang de laaggeletterde zich bevindt in een omgeving, zowel thuis als op het werk, waarin weinig aanspraak wordt gedaan op taalvaardigheden, wordt beperkte taalvaardigheid meestal niet beschouwd als problematisch. Ook bezitten veel laaggeletterden de vaardigheid om via omwegen toch gedaan te krijgen wat nodig is. Met opmerkingen als "ik ben mijn bril vergeten, kunt u het even voorlezen / invullen?" of "mag ik het formulier mee naar huis nemen, zodat ik het even goed kan doorlezen?" zijn laaggeletterden vaak in staat hun gebrekkige taalvaardigheid lange tijd te maskeren. Onzichtbare laaggeletterdheid kun je niet aanpakken. We weten niet hoe groot deze groep in de gemeente Buren is. Als gemeente kun je wel proberen de problematiek van het niet goed kunnen lezen en schrijven uit de taboesfeer te halen, zodat de drempel voor mensen lager wordt om zichzelf te melden voor ondersteuning. Verder ontstaan voor deze groep de problemen pas wanneer er iets fundamenteel verandert in hun leefomgeving. Door bijvoorbeeld plotselinge werkloosheid, het overlijden van iemand die altijd helpt, of confrontatie met een plotselinge beperking kan het zijn dat mensen ineens een beroep doen op andere (financiële) ondersteuning. Dat is een moment dat de laaggeletterde in beeld kan komen bij een (gemeentelijke) instantie, de laaggeletterdheid zichtbaar kan worden en kan worden aangepakt.

6. Conclusie

We kunnen concluderen dat de problematiek van laaggeletterdheid ook in de gemeente Buren serieuze aandacht verdient. Zeker wanneer we ons realiseren dat ongeveer 3100 inwoners tussen de 15 en 65 jaar laaggeletterd zijn en bij 15 tot 20 procent van de kinderen al op jonge leeftijd (2 jaar) een taalachterstand wordt geconstateerd. We kunnen ook concluderen dat de problematiek zich niet beperkt tot een bepaald beleidsgebied. Laaggeletterden komen we tegen binnen welzijn, zorg, onderwijs, maar ook binnen sociale zaken en economische zaken. Het aanpakken van de problematiek vraagt dus om een integrale benadering.

De belangrijkste conclusie is dat het effectief aanpakken van laaggeletterdheid werkt en dat het vraagt om een lange termijnvisie. Het is geen thema van de *quick wins*. Individueel succes is redelijk snel te realiseren, maar de maatschappelijke effecten (minder zorgkosten, minder uitkeringen, betere onderwijsprestaties, etc.) komen pas op de lange termijn. e effecten.

Om op de middellange en lange termijn succes te boeken zal er ook moeten worden geïnvesteerd in het opbouwen van een duurzame (lokale) infrastructuur. Partijen moeten elkaar kennen en makkelijk weten te vinden. Alleen dan is het mogelijk om de problematiek uit de taboesfeer te halen en activiteiten echt op elkaar af te stemmen. Daarom zal ingezet moeten worden op een aanpak voor in ieder geval de komende jaren. Dit geeft ook belangrijke (lokale) spelers de mogelijkheid om structureel aandacht te besteden aan dit thema en hiervoor middelen en menskracht beschikbaar te stellen.

7. Ambitie

De laaggeletterdheid pakken wij aan met de volgende ambities:

- **Ambitie 1:** Bewustwording van de doelgroep zelf als de omgeving creëren ten aanzien van de problematiek inzake laaggeletterdheid. En het taboe doorbreken rondom laaggeletterdheid in de Gemeente Buren.
- **Ambitie 2:** Het aantal deelnemende laaggeletterden aan taaltrajecten laten toenemen door goede en eenvoudige doorverwijzing van professionals naar een Taalcoördinator.
- **Ambitie 3:** Een TaalNetwerk van maatschappelijke partners en vrijwilligers welke een bijdrage leveren aan de bestrijding van laaggeletterdheid en taalachterstanden bij kinderen in de Gemeente Buren
- **Ambitie 4:** Het aantal kinderen dat met een taalachterstand van school komt is minder door leesbevorderingsactiviteiten en inzet van ouders bij leesstimulering. Ouders zijn zich ervan bewust dat (voor)lezen bijdraagt aan de taalontwikkeling van het kind.

Uitwerking van de aanpak zijn beschreven in de Uitvoeringsnotitie Laaggeletterdheid en Leesstimulering Gemeente Buren 2017-2020.